

Co se děje v Střední Asii

- CZ24 News | 24. října 2020



V poslední době přišla v politických kruzích ruské společnosti do módy teorie tvrdící, že po rozpadu SSSR se národní okrajiny začaly navracet do svého obvyklého stavu. Pobaltí se, prý jako obvykle, změnilo v německou kolonii (pod hlavičkou EU).

Ukrajina se stále více podobá Ruině, známé ze 17.století a let občanské války počátku 20.století, po které se toulají kozácké houfy a taťkové-atamani se svými bandami, nominální hetmani, co se starají jen o to, jak by co nejvíce ukradli a stihli s nakradeným utéct, než je kozácká holota připraví o hlavu.

V **Moldávii** zápasí o moc strany, zastupované silným „bojarstvem“ a slabými „vládcí“. Každá z nich je orientována na vnější podporu. Pouze Maďarsko, Turecko a Polsko, bojující o kontrolu nad Dunajskými knížectvími v 15. až 16. století, vystřídal kolektivní Západ a Rusko, na něž se orientují místní politici. Jakmile se objeví „Drákula“ činící si nárok na absolutní suverenitu (jako Plachotňuk*), vnější i vnitřní hráči dosahují dočasného kompromisu a spojenými silami ho posílají do politického nebytí.

Na **Kavkaze**, jako obvykle, každé dva auly**) zuřivě bojují o jednu horu, řeku nebo údolí.

Ve **Střední Asii** se vrátili ke starým chánstvím, hordám a emirátům v novém modernizovaném balení.

No a o **Rusku** se říká, že po návratu do hranic Moskevského carství se znovu mění v globální impérium.

Povrchní dojem v podstatě jakoby potvrzuje tuto teorii. Skutečně, v historii lze nalézt množství paralel. Ale povrchnost bývá klamná.

Přesvědčivým důkazem neadekvátnosti reality takových ukvapených „historických“ hodnocení dnešního stavu postsovětské státnosti je to, že na jedné straně teorií „návratu k prošlému“ operují kategoriemi neofeudalismu, jež nás posílají při hledání srovnání do 14. až 17. století, a v některých případech do ještě dřívějších časů.

Na druhé straně stále slyšíme od stejných lidí invektivy na adresu místních nacionalismů (pobaltského, ukrajinského, běloruského, moldavského, mnoha kavkazských a pěti středoasijských). A je to pravda: Prakticky ve všech postsovětských státech se intenzivně realizují projekty budování národa orientované na multietnicitu. My často jejich politiku nazýváme rusofobskou, a oni se skutečně snaží vytěsnit Rusy z bývalých národních republik, a tam, kde to nelze udělat, se je snaží asimilovat, změnit je, například v Ukrajince nebo Bělorusy.

To se ale netýká jen Rusů. S nemenší zuřivostí se národní státy snaží zbavit dalších menšin (tím spíš těch, které jsou napojeny na sousední státy a žijí kompaktně). Litva a Bělorusko dělaly problémy Polákům, v Moldávii oficiální nacionalismus (moldavismus) stojí nejen proti Rusům (nebo spíš ani ne tak), jako proti Rumunům, které Moldavané vidí jako nebezpečnější. Rumuni tvrdí, že jsou s Moldavany jedním národem a musí se sloučit do jednoho státu, ale moldavští nacionalisté tvrdí, že jsou to národy dva, přičemž dost rozdílné, a každý má mít stát svůj.

To už ani nemluvíme o malých národech Severního Kavkazu, kde jsou křivdy a nároky tak staré, že už sami ani pořádně nevědí, kvůli čemu jejich nepřátelství je. Dokonce i Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán (pro ty, kdo mají za to, že ázerbájdžánská státnost se objevila až počátkem 20. století, ho lze nazývat Kavkazskou Albánií, Midií Atropaneou nebo desítkou dalších historických názvů) mají rovněž vzájemné územně-etnické nároky.

Nejen to. Bez ohledu na nářky ruských nacionalistů, že ruský národ zaujatý restaurací impéria tak nevybuduje ruský stát, ruský nacionalismus je rovněž velmi rozvinutý. Třebaže ne v podobě, jakou profesionální nacionalisté považují za správnou.

Dosud nikdy velká část obyvatelstva Ruska neprohlašovala, že Rusové nepotřebují brát zpět odpadlá území. Nikdy se nestalo, aby v Rusku Rusové s uspokojením a bez problémů označovali zahraniční Rusy za „nerusy“, protože se ocitli za státními hranicemi Ruska. To se týká části Rusů Ukrajiny a Běloruska, kteří se prohlásili za Ukrajince a Bělorusy, třebaže někteří, zvláště horliví, to rozšiřují na všechny zahraniční Rusy.

Formálně to vypadá naprosto logicky – kdo nechce být Rusem, ať jím není. To ale právě je příznakem vytvoření buržoazního národa, jehož motorem v určité etapě je nacionalismus, tedy pokus přesně narýsovat hranici národa.

Jak dnešní Rusové, různé národy, v různých dobách své existence, si pokládali otázku: „*Kdo jsme?*“, a když si na ni odpověděli, přestali svoje bývalé považovat za vlastní.

My všichni, postsověťští, jsme narazili na stejný problém.

V době svého rozpadu bylo Ruské impérium státem rychle přecházejícím od feudalismu ke kapitalismu, s doprovodným růstem nacionalismu. Proces přerušili bolševici, jejichž vůdci neskrývali, že navzdory Marxovi chtějí přeskočit přes formaci a, místo toho, co vyrůstalo v prostorech impéria přirozenou cestou, vybudovat to, co nikdo neznal a neviděl. Není divu, že v sovětském socialismu (zvláště raném) mnozí vidí rodové rysy pozdního feudalismu (počínaje faktickým zotročením rolníků a pokusem o vytvoření „nového historického společenství lidí – sovětského národa“ z různých etnických a kulturních elementů). Marx nikde nepsal o „komunistickém národu“, ale o komunistické společnosti, kterou vytvoří různé národy, když/pokud

dosáhnou odpovídající úrovně rozvoje.

A stát, podle jeho názoru, musí odumírat, a nikoli se upevňovat (jak se to podařilo bolševikům). Vytvoření „národa“ na základě státní příslušnosti je čistě feudální princip.

- *Čí jsou pole?*
- *Markýze Karabase.*
- *A obilí na polích je čí?*
- *Markýze Karabase.*
- *A lidé, pracující na polích jsou čí?*
- *Markýze Karabase.*

Nic platno, že jak pole, tak i obilí, i lidé patří Lidojedovi, vládnoucímu kraji. Jakmile „markýz Karabas“ Lidojeda porazil, stal se „podle práva meče“ zákonným majitelem jich všech. Ani autora, ani čtenáře této pohádky tento jednoduchý přechod národa „lidojedovců“ do národa „karabasovců“ nepřekvapil. Za feudalismu to tak i musí být – celá vévodství se vším obyvatelstvem se předávala ze země do země jako věno s nevěstami a nikdo (včetně předávaných) necítil nepohodlí. Obecně vzato, pokud lidé a země vypadávají z aktuální společensko-ekonomické formace, tak nebudují tu následující, ale propadají se do té předchozí.

Pokud úkoly buržoazní revoluce nebyly vyřešeny před sto lety, musí být řešeny dnes. Spolu s výstavbou národních států a doprovodným růstem nacionalismu. A aktuální hranice těchto států jsou vždycky elementem historické náhody.

V podstatě skutečně přinejmenším polovina Ruskem ztracených území (nebýt sovětského administrativního dělení) by mohla zůstat v hranicích ruského státu a osídlovali by je dnes ruští lidé.

Takže přechod od feudalismu ke kapitalismu přerušeny počátkem 20.století jsme podnikali všichni společně. Každý se svými národními zvláštnostmi, ale společně. A právě na příkladu Střední Asie lze vidět, jak je právě tento úkol řešen v zajímavých a složitých místních podmínkách.

Střední Asie je dualistická. Na jedné straně je historie dávných států, současníků Východní Čou a carství Chammurapiho, na druhé straně, velká část regionu – Velká step, hlavní cesta kočovníků, v jejich věčném pohybu z Východu na Západ. Ale kočovníci, dokonce, i když zakládají velká stepní impéria, se v budování státu prakticky nedostávají výš než na svazek svazků rodů – křehkou stepní konfederaci.

Úspěšný chán může takovému útvaru dodat jistou stabilitu: Války mají rády odvážné vojevůdce, vedoucí k vítězstvím a kořisti. Pokud jsou v dynastii odvážných a úspěšných vládců tři až čtyři v řadě, pak se nějaké stepní chánství může udržet na politické mapě po celé století, nebo i půldruhého. Ale jakmile se situace změní a vládci se přestane dařit, společenství se rozpadá, aby se znovu začalo vytvářet kolem nové stepní autority.

V takových rodově-kmenových konfederacích jsou velmi silné rodově-kmenové vazby jako svazek kmenů, dočasně sjednocených úspěšným vojevůdcem. Protože tito kočovníci často zaplavovali Střední Asii a přinášeli do jejích vesnic svoje tradice do jejich dávné kultury, máme dnes státy, které měly na jedné straně plně rozvinuté feudální vztahy, když většina Evropy ještě přebývala v naprosté divokosti, na druhé straně mají silnou rodově-kmenovou tradici, vloženou do neméně silné tradice řádné státnosti.

Tyto země přerostly feudalismus, ale definitivně nevyrostly z rodově-kmenových vztahů. Toto tvrzení neodporuje tomu, že jsem (v plném souladu s Marxem) psal výše o nemožnosti přeskočení formace. Rodově-kmenový přežitek byl stále přinášěn zvenčí, s novými kočovnými vlnami v době, kdy sama středoasijská státnost už v 7. století dosáhla úrovně rozvoje, k jaké Evropa došla o tisíc let později. Objemy výroby a mezinárodního obchodu, úroveň rozvoje literatury, umění, religiózní a zejména politické mysli hovoří samy za sebe.

Takto dnešní postsovětská Střední Asie buduje obyčejný kapitalismus s jemu vlastním nacionalismem, státním protekcionismem a směřováním k autoritářství (Evropa konce 19. a počátku 20. století byla stejná). Na druhé straně se k tomu všemu přidávají rodově-kmenové tradice nedovolující jednotlivým členům společnosti přejít zcela ke klasickému kapitalistickému individualismu.

Ve společnosti se zachovává silná kolektivistická tendence. Navíc je společnost víceméně stabilní jen do doby, kdy se podaří dojednat a vyvážit zájmy několika (i několika desítek) kolektivistických (klanových) tendencí. Tento rozpor prudce zesiluje roli silné a stabilní státní moci upřednostňující autoritářské vládnutí autoritářského vůdce. Takové vládnutí (pokud je vůdce skutečně autoritativní) neodporuje ani časné kapitalistické, ani feudální, ani rodově-kmenové tradici. Vše další závisí na tom, jak vůdce vnímá úkoly, stojící před státem a společností. Může se pokusit zakonzervovat rozpory a dočasně stabilizovat situaci, ale potom takovou zemi čeká silný výbuch, ale může se pokusit (jak to, nikoli bez úspěchu, udělal v Kazachstánu Nazarbajev) maximálně oddělit státní aparát od klanového vlivu, udělat z něj vedoucí a soběstačnou sílu ve společnosti, vedoucí ji cestou vykořevení přežitků, kvůli normálnímu kapitalismu – požadavku doby.

Nicméně život jednoho, byť nejnadanějšího lídra pro takový přechod nestačí (je třeba, aby se stihly vystřídat minimálně tři generace). Proto hraje obrovskou roli organizace přechodu moci. Pro společnosti nacházející se v určité etapě vývoje je v podstatě demokracie zakázána (dokonce i v Evropě se demokracie stala mainstreamem až po 2. světové válce). Navíc tyto režimy pro upevnění vnitřní stability potřebují vnější podporu.

V počáteční etapě (v 90. letech) se středoasijské státy pokoušely získat takovou podporu od USA a EU. Ale ty, posedlé idejemi levicově-liberálního globalismu, který v rozporu se skutečností nazývali demokracií, se pokusili přestavět jejich politické systémy bez ohledu na skutečný stav těchto společností.

S posílením Ruska a Číny začíná Střední Asie stále více vidět oporu v Moskvě a Pekingu, a to tím spíše, že zájmy místní výroby a obchodu, rozvoje národních ekonomik zcela zapadají do koncepce jak velké (od Atlantiku do Tichého oceánu), tak i malé (bez EU) Eurasie.

Krom toho ani Moskva ani Peking nenutí středoasijským státům svůj pohled „správných“ politických systémů. Koneckonců – Peking a Moskva si v regionu nekonkurují – ekonomická konkurence existovat může, hlavní strategické zájmy Číny a Ruska vyžadují zachování maximální stability v regionu a společného využití jeho tranzitního potenciálu.

Takto, v nejbližších desetiletích, při zachování rozumné a vyvážené politiky Moskvy a Pekingu v tomto regionu, jsou státy Střední Asie naprosto schopny překonat problémovou část svých sociálních vztahů a zahájit vytváření plně moderních, stabilních a fungujících politických systémů. Pokud, samozřejmě, prozápadní vrstvy, existující v těchto společnostech nedokáží převzít moc a shodit svoje země přímo do rodově-kmenových vztahů, bez šancí se z nich dostat v nejbližších dekádách.

V podstatě se to týká všech postsovětských zemí. Některé z nich se prostě natolik pohroužily do

anarchie a rozkladu, že tam není co zachraňovat.

Podle míry likvidace moderní ekonomiky a přechodu k přírodnímu hospodaření, například na Ukrajině, se zjednodušují a rozbíjejí nejen státní struktury, ale i společenské vztahy. Společnosti lovců a sběračů zcela vyhovuje dokonce ani ne kmenové, ale klasické rodové zřízení.

Stádium přírodního zemědělského hospodářství, do něhož rychle vstupuje Ukrajina, odpovídá pokročilejšímu rodově-kmenovému zřízení, na hranici přechodu k feudalismu, ale v teplejších regionech k otrokářství (zajišťujícím rozvoj zemědělského hospodaření na nízké úrovni a rychlý přechod k monokulturní, zbožní výrobě, orientované na export).

Obecně vzato, není tak důležité, kdo se v jakém stádiu dnes nachází. Důležité je, k jakému stádiu směřuje.

) **Vladimir Plachotňuk (1966) – nejbohatší moldavský oligarcha, někdejší 1.místopředseda parlamentu (2010-2013). Jeho dominance na moldavské politické scéně skončila v roce 2019. Po pádu vlády svého politického favorita Pavla Filipa, opustil zemi – byla proti němu vznesena řada obvinění – čtyři jen v Rusku: (spiknutí, obchod drogami, příprava atentátu, příslušnost v „moldavskému schématu“ vyvádění peněz ze země).*

***) **Aul** – horská osada, tábor kočovníků, obecina – komunita*

Autor: Rostislav Iščenko

Překlad: st.hroch

Zdroj: Ukraina.ru